

UTUNK

ROMÁNIA SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG ÍRÓSZÖVETSÉGÉNEK LAPJA

XXIV. ÉVFOLYAM • 46. (1098.) SZÁM • ARA 1 LEJ • KOLOZSVAR, 1969. NOVEMBER 14.

PALOCSAY ZSIGMOND

S É T A

Szotyog a gesztenye
száraz eresze jár az ősz;
őszinű levelekre lépegetve
mennek; a gyermek
és én, — a tettes
— ő kocsiában ül, gajdol,
peracet majszol;
tolom ünnepelesen,
s ha ránk köszönnek
az ismerősök;
komolyan veszem
hogyan lettem;
szót engedek a
jobbik felemnek:

Jön a nyolcadik foga
súlya megvolna
étvágya remek
mindenre nevet!
ül, és átharapja
a peracet —
(fújom a szöveget)

Most hull a gesztenye!
— rohamisak kellene

Táj bácsi! —
megleng a karunk
ujjaink kinyitjuk
összekapjuk;
hanyint, borint
a csuklója:
(egy madarat elengedett!)
és utána dobja a peracet
— mindenkit kínál,
és ideges lesz

Jön egy másik gyermek
jó magas kocsiában
(a kényúr fiúka!)
ízeg a lányom,
mond is valami érdekeseit;
azt hiszem, peracet kellene
hogyan odanyújtsa;
más darabkát adok
(a sötét előbb levakarom),

és intem:
Illetlen dolog —
a hölgyemély gátlástalanul
ne nyulkáljon,
ne kínálja a legkedvesebbet
(mármint a peracet)
Mi lesz, ha megnősz — te (!?)
— ő kellene adja neked!
— hiába repdesel
(kár a benzintért kedvesem),
— menjünk — elaludt.
— Hát nem látod, hogy
CAMELPOs-pók
... filozofter (!?)
Semmi zűr (!) megeszi ő. —
Egy régi padra ereszkedve
mormogok, — rágyújtok;
fülelek a fenti neszekre:
melyik gesztenye menne le,
a lombok között átsurranva
hova hull (!?)

Ide hull mellém a padra
— Anyád akarta!
— Koppantva küldött jelet,
— hogy velünk legyen,
— jogosan szót emeljen
mert félretemem —:
míg rágyújtottam

elindult emlék-lemezem;
(refrénje az „... ezen a
helyen”)
... ..
sorakoznak a lánynevek;
már asszonyok a kedvesek
ártatlanok — más gyermeket
jobb férjeket pelenkáznak
boldogítanak

S kitörne máris az OH
de nem ide tartozó
Minden séta szolgáltatson
valamit a nevelésnek

Kérdezz te! — Mégis lányom
(az „OH” lehet hidroxil-gyök
— a lemez — a pad hibája!)
a gesztenye koppanása,
a levelek hullása,
nem gyanús (!?)
hogy „árvasággal szenteltetett
a Fa, aki szeretett
s az Ág, amelyen nevelkedett?”

Nem kérdezel.
Nyulkálsz megint
és nem figyelhetsz ...

Én elől tettem a lényegét,
s te kíváncsi a keveset:

felveszed, eszed;
visitsz, ha nem engedem
az első gesztenye ...

... ..
átjut a fogad,
s apád már tudja ...
meglepett?!
— Inyedről leveszem
— ott a héja
— bögni kezdesz ...

Valami így is jutott neked
— te empirikus emberke
— az első őszöd ...
oltatlan! ... Nemde!?

(Nyáladzol ijedten;
higítod a csipős nedveket
fintorgasz
figyelő pózba
keveredsz)

— könnyszárító kellene
— amit csak én tudok neked:

... a levelek, a levelek
őszinűek a levelek
de az őzek ruhája
szürkül már

a zerge, nem néz a hegyre
járja a völgyeket
a karácsonyfás részeket
szarvát gyantázza
nem megek;
hárászkendője fekete

és vannak még sárga levelek
diétás kosztion tengenek
pár hete átlátszóak
— hullásukról mégse tudnak —
délben az aivó szemek
lerúgják magukról a
levélnevet

mint éjjel te a takarót
(apád a lírai karót),
ki óvatlan az őszbe ültetett
gesztenyét kóstolni engedett
mert minden tiltás
atyai számítás más,
s csak és bennünk a
hasonlóság

ráz, bogoz,
pingál össze
készít minden szerzetet
halódó, — élő levelet
— a többi vigasz? (a hullás?)

Jó,
— hogy elaludtál.

Béla József: Őszi kompozíció

A jóság útjai

avagy annak találgatása, hogy miben különböznek a Kocsis István novellái a négy evangéliumtól

Érzésvilágukat tekintve, azt hiszem, semmiben sem. Ha firtatni próbáljuk, miről vallanak, milyen érzelmeket tolmácsolnak az író új kötetének novellái* (s mert az írások alapjukban lírai fogantatásúak, nem egyszer már a prózavers határán, indokoltabb érzést és vallomást keresni bennük, mint gondolatokat vagy epikus élettapasztalatot), akkor egy „evangéliumi lelkiállapot” érzelmi hármására bukkanunk: a szeretetre, alázatra és megbocsátásra. „Nem tudok haragudni” — vallja be Kocsis egyik novellacímé, s a kurta írás két anekdotával

* Kocsis István, *Őrömtérmetés*, (novellák; két dráma), Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1969.

meg is magyarázza, hogy miért nem: mert a korlátoltságának, az aljasság határán járó önzésnek megvannak a szereplőktől úgyszólván független lelki rugói, s ha ezeket ismerjük, az ítékezés indulatát felváltja bennünk a szeretetre hangoló megértés. Mondhatnók persze, hogy ez csak ravaasz írói fogás, az irónia kacsintó játéka, hiszen a novella végső fokon „leleplezi” az említett emberi gyengeségeket, s az okokra hivatkozó írói védőbeszéd éppen átlátszó hiszékenységgel győz meg arról, hogy ez a megbocsátó szeretet is az emberi korlátoltság egyik válfaja, s az író okosabban tenné, ha kevésbé toleráns „legjobb barátjára” hallgatva, megpróbálna haragudni az önzőkre és agresszív osto-

bákra. Talán egy ilyen értelmezésnek is lenne valamelyes igaza. De az is tagadhatatlan, hogy a két anekdotának az írói első személy nemcsak szemlélődő szereplője, hanem részben provokálója is; kedélyes ugratásával mintha egyenesen bátorítaná környezetét a „bocsánatos bűnre”, hogy aztán alkalma legyen élvezni a megbocsátás örömét.

Mert Kocsis novelláiban — legalábbis novellái zömében — a szeretetnek és megbocsátásnak ez az öröm a végső célja. A mondott „evangéliumi lelkiállapot” (melyet, ha „irodalmibb” párhuzammal akarunk élni, számos Dosztojevskij-hős

(Folytatása a 2-3. oldalon)

LANG GUSZTÁV

Eszményeink és a világ

Ajánlom Marx Györgynek, a „Vár a Tau Ceti népe” szerzőjének.

Az élet — adottság: van. Tudatosan vagy tudat nélkül — de van. Eredeti formájában nem tartalmaz semmit sem önmagán kívül; asszimilált környezete is az, ami ő, ő is egy környezetével. Szükségessége tehát csak önmagában van. Semmilyen magyarázatra sem szorul, létezik, mert létezik. Logikája éppen az, hogy nincs benne semmi, ami nem logikus. El kell fogadni, mert nem igényel indoklást.

Ember születik: nem saját akaratából. Készen kap valamit, ami nem szorul magyarázatra, ami nem igényel indoklást — életét. Ebben az ember nem különbözik a természet más élőlényeitől: találmány, gépezet, életfunkciókat végző szerkezet. Önmaga számára élete nem jogi vagy erkölcsi kérdés; az életet választani vagy elutasítani nem lehet. Mert az élet — adottság. Az ember nem létezik előbb, mint amikor létezik: hordozza önmagát. Élete akaratán, értelmén, tudatán innen van.

De egyedi élete — nem emberi élet. Meghatározása: önfenntartása. Az ember önmagában képtelen fenntartani magát, megsokszorozza tehát erejét a kollektivitásban. Fennmaradásának ez az egyetlen lehetséges formája kezdetben, és később is, amikor szükségleteit egyre

inkább emberesítette, ez teremti meg az új igények kielégítésének lehetőségét.

Vagyis fennmaradása követeli tőle, adja át lényegi erejéből azt, ami összekapcsolja a többi emberekkel: vetítse ki magából — tetteiben — legemberibb lehetőségeit. Kivétel — ez lényege. Anyagi és szellemi kivételében ismerheti csak fel önmagát; az egyedi ember magából azt látja csak tisztán, amit kisugárzott önmagából, másokért. Az ember fénye: sok-sok fénynyaláb metszési pontja.

Mi az, amiben az ember emberségének lényegét felismeri?

Tettei és mindennek előtt eszményei, amelyeknek tetteit alárendeli.

Eszményeiben java-önmagát érzelmi-eszmei egységben maga előtt görgeti, és követi, és ha valamit megragad belőle, ismét elveszíti. Eszményei a pusztá adottságot, a születettségét értelmessé teszik: az ember lényege ebben általában a pusztá lét elfogadásából a létezés milyenségévé.

Kivételünk magunkat és végigéljük a belőlünk kifutott életet. Ha eszményeink nem pusztulnak bele abba az életbe, amit céljaink és eszközeink mindennapjaiban hozzátapasztunk.

(Folytatása a 2. oldalon)

BRETTÉR GYÖRGY

VALAHOL FENN A MESSZI FOLYÓN
Szilágyi István elbeszélése

Bartalis János, Gellért Sándor, Janesik Pál,
Olosz Lajos, Marin Sorescu versei

Eszményeink és a világ

(Folytatás az első oldalról)

Ha nem szűnik meg a sugárzás, ha a fényforrás tiszta marad. Ha méltatlan eszközök faricskálják letté az eszményt, akkor a sugárzás elveszíti erejét: az ember már csak önmaga egyedüli életét éldelegi és remegve csak magát szemléli.

Voltak korok, amelyek megölték az eszményt. De valahol, az ember számára elérhetetlenül, mégis ott bujkált az eszmény: az eszmény utáni vágy eszménye, a felemelkedés reménytelen sóvárgása. Vannak korok, amelyekben az ember megvalósíthatónak tudja eszményeit, s akkor az eszmények furcsán tájaulni kezdenek, magasabbra libbennek, áttetszőbbé válnak, mint valaha.

Korunkban sok eszmény körvonalai kézzelfoghatóvá váltak; bennük bizakodni már nem utópia. És mégis, ma eszményt keresni, megtalálni magunkban a tisztaságot, a sugárforrást, időszerűbb, mint valaha. Mert a földi távlatok mellett létünk a tudományos felfedezések hatására kozmikus távlatokat kapott.

A holdra készülő ember, az űrutazások embere, az atomerő felhasználó ember látszólag pályája zenitjére emelkedett: erőforrásait óriási kollektív erőfeszítéssel egy-egy nagy cél megvalósítására tudja összpontosítani. Mintha eszményeink világa hirtelen a megvalósulás tömör mezéjére érkezett volna — az ember elejti előremutató perspektíváit: a jelenben akarja kezébe ragadni, dédelgetni akarja önmagából a legjobbat: eszményeit.

Pedig csak most lenne agyon egy tudatlan tisztességre az Orvost, Guevarát.

Martin Luther Kinget is, a Néget.

Vietnamban kiirtanak egy egész népet.

Dél-Amerikában, Indiában éhségjárvány van: tízmilliók pusztulnak el éhhaláltól.

Es akkor ott vannak kozmikus perspektíváink: űrhajózás a Marsra, zenés hétvége a Holdon, a Venuszon nyaralni ó be jó, bucskázóznunk Ön is a Mont-Everestől a Mariana-arokba... és akkor ott vannak az űresre dagadt hasak, az életüktől kipuffadó gyermekek, tartókések. Az élet mint adottság elveszti hitelét, reszkető önmagát, feltűrt degradálódik, az eszmény pedig visszahull a létre, a létezés átfogó hogyanjából konkrét célra, a fennmaradás, a továbbélés céljára változik.

Minden, ami az ember nagyságát hirdeti, a kielégülés mámorára mögött a pusztulás felhangját hordozza. A célként megemésztett eszmények éhes jóllakottság érzését keltik. Specifikus éhség ez: aki napoként felzabálja eszményeinek egy-egy darabját, az egyre éhesebbé válik, és már hiába habzsol, hiába tőm magába még többet — csak az marad.

Az eszmény-perspektíva: az ember lehetőségeinek átfogó megérzése. De mint perspektíva, mindig iv is: a jelenből a jövőbe mutató haladás íve. A túlsó part bizonytalan bizonyosság nélkül nem lehet elindulni rajta, de az inenszó pillér bizonyossága nélkül sem. Ezt a pillért ma jól érzékelik a nagy, életbevágó tetteket végrehajtó népek. Viszonyaikat módosítva szilárd támaszt érznek eszményeik számára, perspektívát a túlsó part felé.

De mi van a túlsó parton? Sokak számára csak életmód, csak bőség, csak az anyagi javak elérhetősége: ott valahol benzingözös flekkenné „szublimálódnak” az eszmény. Kimosódik belőle minden, ami szolidaritás, ami összekapcsol a többi emberekkel a tisztaság vágyában, a kivételként egymást erősítő sugárnyaláiban.

Pedig a túlsó partot meg kell pillantanunk, megéreznünk, tudnunk kell, hogy ebben a felszűkülésben nemcsak metafizikai misztifikáció van, hanem ez valóságos megközelíthető szolidaritás találkozhelye egyéneknek és népeknek egyaránt. Tudnunk kell, hogy nem álomködős utópia, nem hideg fény nem valósult világ. Tudnunk kell, hogy a lehetőségeket csomóra kötve a perspektíva-ívet hiddá építhetjük.

Ezért a bizonyosságért van szüksége az embernek valamire, ami kézzelfoghatóan is felmutatja: a homo sapiens még nem jutott el teljesítményének határára, és rendeznie kell világát, ha többet akar, különben képtelenné válik előbb-utóbb arra is, hogy perspektíváit megfogalmazza. Halott világgá változik, mint amilyen Földünk néhány milliárd év múlva.

Igen: Földünk távlatja vagy 5–6 milliárd év. Akkor ferobban, 5–6 milliárd évünk van, hogy a sziklát görgessük, reménytelenül, vagy akár azzal a vigasszal, amit a gyenge kerekpáros érez a nagy kőversenyeken: ha kibírja, már az is eredmény. Vagy akár azzal a vigasszal, hogy a sziklából mindig le lehet faricskálni egy darabkát, mindig könnyebb lesz, a végén már csak kis porszem marad, és akkor sétává válik a csúcs felé vezető út, két oldalán pihenő sátrakkal, büfékkel, autóparkkal és az igényesek számára vándormúzeumokkal, amelyeket az autó ablakából táplálkozás közben lehet végignézni, s kultúrával elbódítani a robbanást tudó agyat.

Igen: távlatunk, az időketrec, amibe fizikai valóságunk beleültetett, 5–6 milliárd év. Lehet 5–6 milliárd prometheuszi év is: szakadatlan tűzlopással felgyorsított idő. A hideg és közömbös űrben vágatott bolygók más, ismeretlen élet felé való kivetülésének ideje. A bolygókat kell a miénkhez tenni, különben elszalasztjuk utolsó esélyünket is arra, hogy fennmaradjunk.

Az egyén a maga pusztulását nem szemlélteti kivülállóként. Mindent megvizsgálhatunk kívülről: cselekedeteinket is, életünket is, beláthatunk kívülről saját indítékaink szövetébe, csak halálunkat kell belülről végignéznünk. Saját bolygójának halálát is belülről kell végignéznie az embernek. A kérihetetlen belső végponthoz közeledve mindent kivetünk magunkból, ami tudás, ami érték, az alkotásban a biológiai-fizikai végpontot emberi-kulturális finalitáshoz öltöztetjük. Az egyéni lét vizsgálatán végül tudatunk kisugárzásával, alkotásban változtatjuk másoknak való létére. Bolygónk egyetlen esélye a fennmaradásra: kultúrává, alkotássá változtatni önmagát, hogy kisugárzásában fennmaradjon valami abból az élőlényből, aki megismételhetetlenségének felismeréséből nem az öngyilkosság konklúzióját vonta le.

Esélyünk: a kozmikus dialógus (Marx György). A végtelen világban az élet végtelen lehetősége létezik — tudta már Giordano Bruno. És ebben a végtelenségben itt-ott valósággá vált a kultúra, tudattá barázdálódott az anyag. Ott valahol várják tőlünk az üzenetet, a logikává sűrített emberi tapasztalatokat; valamint, ami a téren át megépi az információhidat, ha már időhidat építeni nem tudunk.

Ertelmesebb lények, akik üzenetünket várják, mint mi, akik az ő értelmükben önmagunk számára kívánunk perspektívát. Agyukba már rég beépítették a megszerzett tudás összességét tároló memóriagyűjteményeket, alkotásra rendezték be világukat. Lehet, hogy a fejlettebb ember, mint belátható és elérhető eszmény, szolidaritással tesz bennünket itt, időnk ketrecében, a 40 000 kilométeres hajnal világában.

Ebben a 40 000 kilométerben kifejeződik életterünk maximális mérete is: ha körülrepkedjük is a Földet, a Marsot s Napunk többi bolygóját, nincs mód a tudományos megismerés mai álláspontja szerint arra, hogy valaha is elhagyhasuk a robbanás kritikus ideje felé zuhanó világunkat. Elegendő energiánk sincs, de a fény sebességét megközelítő rohanás sem elegendő arra, hogy egy másik lakható bolygót találjunk az űrben sok milliárd ember számára.

Meg kell hát találnunk a világegyetem értelmét lényeit, vagy segítségükre kell lennünk abban, hogy ők leljenek meg bennünket. Ki kell sugároznunk az értelem jeleit az űrbe, s szakadatlan keresésben várni a felénk forduló rádiójeleket. Hívni kell a világot már most: válaszüton szükségünk van saját jövőnk

tapasztására, bizonyosságra a túlsó parton, önző, de doigainkat rendezni segítő bizonyosságra.

Bár értelmes lények küldöttei volnának a repülő csaszalnak! Eddigi ismereteink szerint ez nem valószínű. Atmennyre hajlamok vagyunk gögünkkel szemben: mások tudásával, annyira kicsiny az esély arra, hogy más bolygók ismeretlen lényei megfigyeljék: az emberi gög szemmel tartására küldték volna hozzánk. Az sem valószínű, hogy saját regmúltjunkt figyelnék most zajló életünkben. A világegyetem képviselője kultúrát hoz és kultúrát akar vinni magával; ebben van létének, tudásának, értékesének értelme.

Ahol az erkölcsi megfontolás magatartássá válik, ott érik a világnézet beburkoló optimista vagy pesszimista szemlélet. Amióta tudjuk, hogy a gondolat és a tett között, a tett és a tett elgondolt következményei között a teljes megfelelés illúzió, hajlamok vagyunk az életet végtelen szempontból megítélni. A létet, a legjobb anyagi-szellemi körülmények megteremtésének távlatában, optimistának nevezünk, az elmúlás gondolatának reafonódását a tudat-ra hajlamok vagyunk pesszimizmusnak látni. Megfontolásainkat azután alátétjük az előre elkészített erkölcsi ítélet-sémának: a vagy-vagy álláspontjáról minősítünk, osztályozunk, skatulyázunk.

Az egyén léte — véges élet; véges az egyének summájának az léte is. A rációval megdolgozott élet mégis termő lét, önmagát elfogadó lét. Mert, úgy tetszik, van valami, ami több, mint a végek összege, van, ami a társadalmiság önálló, az egyediben elő, de attól különböző minősége: a társadalmi kultúrája. Az, ami belőlünk nem egyedi lényeket, hanem viszonyaink racionális lényeket, lehetőségeink megvalósult, külsővé, anyagivá vált lényegét hordozza: érdekeket, amelyeket nemünk sajátosságaként létehozunk.

Ezeknek az értékeknek az összessége a kultúra: jelenlét az értékek asszimilálása — minden kor emberének önigényei szerint —, és új értékek termelése. Jelenlét, amelyben a reális történelem anakronisztikusan történelmietlenné válik, kilép múzeumokból és tankönyvekből, hogy a mi képviselőinké válva talajt nyújtson lényegünk termelésére, újratermelésére. Ebben a jelenlétben válik a történelmi pesszimizmus, az elmúlás pesszimizmusa igencélisé: hiszen az alkotás igencél, az igencél maga a pozitív jelenlét a világban.

Igenlenség tehát perspektíva-ellenes; abban az értelemben, hogy igenlenség nem a jövőben elérhető javak és szükséges elmúlások összege, hanem a jelen perspektívája: az alkotó cselekvése, amely a jelent önmaga múltjává változtatja a tetteben, a múltat magába szívja és önmagát szakadatlanul megszüntetve rohan a

jövő irányába, hogy azt is megszüntesse, jelené, ittlété, tegye.

Kozmikus perspektívánk így a jelen perspektívájává válik. És feladatát. Ha a perspektíva — ittlét, és ha az ittlét — alkotás, akkor a perspektíva feladat: az alkotás feltételeit biztosító körülmények megteremtésének — mindig időszerű feladata.

A körülményeket kell megteremteni: a szolidaritást növelni, mélyíteni, tagítani. Tettekben is, meg abban, hogy másokat rádöbbentünk a szolidaritás világ jelentőségére. Illúziókat kell rombolnunk: a szolidaritásellenes tett és szó világa nem szövetkezhet a szolidaritással. A nyájas mosolyok és demagóg szavak, az egyeseket vagy kis csoportokat az emberek rovására megemelő cselekedetek nem kapcsolhatók be a világot egyesítő áramkörbe. Tudomásul kell venni: szolidaritás — kiállás, szembenezés, harc a szolidaritás tagadásával.

Le kell hát számolni az egység abszolútizálásának mítoszával. Csak annyiban lehet mindenki önmaga, amennyiben tehetsége — az, ami belőle a legjobb — tudatosan szolidaritás értékekben tárgyasul. Önismertében, úgy tetszik, ma már csak akkor haladhatunk, ha nem a befelé forduló, önmagába hulló egyéniességünket keressük a remény és a vizsgálatosság egymásba fonódó kinjával, hanem a világba kifutó, magunkból kiszakadó magunkat érleljük személyiséggé. Önmagunkat vizsgáló, elemző, elemző finom műszerből önmagunkat megújító lényévé kell lennünk: ha a személyiség forradalma a nagy alkotás, akkor az egyénisége a személyiséggé érés.

Kozmikusá táguló, de nagyon is evilági, nagyon is aktuális eszményeinket a végtelen feszültsége ma, igen gyakran, a hitelenség székeszisével tölti fel. Ha nem akarunk lemondani önmagunkról, legjobb magunkról, arról, ami belekapcsol az egyedi embereket összefonó szintézisbe, ha nem akarjuk kikapcsolni végleg és visszakozhatatlanul önsugárzásunk, akkor tudomásul kell venni s önerőnk megokszorozva tettekben, illúziók nélkül, cselekvésben csökkenteni ezt a feszültséget. Önmagunkká tevő, másokért való alkotásban.

Mitoszok, hitek, istenek és emberek hullanak el manapság, illúziók foszlanak semmivé: elmúlt a hozsannak és önmarcangoló lemondások kora. Övjük hát egyetlen megmaradt hitünk, az illúziótlan cselekvés, a szolidaritás, a lehetőségeken alapuló, a lehetőségeken felülkereskedő cselekvésbe vetett hitünket; az idő, a „most” adottság, de mi tesszük holnapra a jelen: mává a mát. Higgyük el önmagunknak, az emberekből kisugárzó szolidaritás fényeknek, hogy erre képesek is vagyunk.

BREITER GYÖRGY

Az idén
400 oldalon
jelenik meg
az
UTUNK
ÉVKÖNYV

A jóság útjai

(Folytatás az első oldalról)

lelkialapotával is rokoníthatunk) valójában nem — vagy nemesak — ama bizonyos krisztusi szeretet újradézése, hanem valami olyan elragadtatás, mely a középkor dekadensebb kereszténységéhez áll közel; a megértésnek és szeretetnek ahhoz a fajtájához, melynek hirdetője az ő magát ért sérelmet bocsátja meg legszívesebben, lévén ez kiváló alkalom a türes erényének gyakorlására s így túlvilági érdemek szerzésére. (Félreértések elkerülése végett: nincs szándékomban „újkeresztény író” faragni Kocsisból; azért is utaltam Dosztojevskijre,

hogyan jelezsem: nyilván irodalmi példaképekben is megtalálhatta Kocsis saját alkotásának az igazolását. Csak a bármennyire idevágó, mégis esetleges világirodalmi példák helyett egyszerűbb, ha a valamennyit tápláló ösforrásra hivatkozom.) Kocsis novelláiban tehát nyilván nincs semmi túlvilági üdvösségvágy, hanem a földi életet tartalmazó tevő erkölcsi magatartás keresése — „örömteremtés”, mint címadó novellájában hirdeti. Ezt az örömet a szeretet mellett az önfeláldozás sajátos változata teremti meg a lélekben: „...ember, válassz mindig a legnehezebbet”, tömöríti jelszavát az író életéltvét (*Bolyai János megnyugvása*), s másutt is rá-rábulkanunk ennek a cselekvő erkölcsnek a hirdetésére: az *Örömteremtés* hőse vízbefúlót ment (jóllehet úszni is rosszul tud — az olvasó önkéntelenül eljárszik a gondolattal, hogy mi lenne, ha a fuldokló nem lenne már eszméletlen; hősünk alighanem Kästner jóságos Fabiánjának sorsára jutna), szabálytalanul közlekedő ürvezetőt büntet, mások bűneit már iskolás korában magára vállalja, hogy egyedül őt verjék meg (a vágyán tettekretség és az öncélú magafeláldozás keverékképletét testesítve meg). Mind-egy nagyon rokonszenvenessé teszi Kocsis hőseit, éppenségg ez a cselekvő erkölcs — minthogy az irodalom világában vagyunk, ahol az erkölcsi prog-

ram milyenségét nem a tettelek, hanem az őket példázó valóság-képek szabják meg — e cselekvéseket azért teszi, amit közönségesen jócselekedetnek nevez a hitoktatás. Az önfeláldozásnak van egy passzív formája is Kocsis novelláiban, mely már kimutatathatóan közelebb áll Dosztojevskij gondolatvilágához: a szenvedőkkel (vagy méginkább a megaláztatokkal) való sorsközösség-vállalás élménye. Az *Örömteremtés*-ben a bányába látogat le a főszereplő, hogy a fullasztó meleg és por ájultató örömet élvezze — igen, ájultató, mert a hős csakugyan elájul, de boldogság ez, mert így bizonyítja be, hogy felszíni aletakukak léte is a melegben és porban fuldoklókhöz tartozik; a *Gyűjtő hónapok* újságírója beáll egy üzembe, hogy egy „igazságosan kegyetlen” mester keze alatt „visszanyerhesse régi kemény emberségét”. A *Van Gogh önarcképe*inek hőse egyenesen „ő az isten” rajongással néz a hétrét görnyedt, vaskóban tengődő bányászra, s nélkülözéseiben azért akarja utánozni, hogy maga is „az istenné válás titká”-nak ismerője legyen. Ennek az ismerőjének önfeláldozásnak felbukkan a tipikus lélektan járulékát, az ugyan-csak Dosztojevskij-felfedezte lelkiismeret-furdalás, melynek nem reális bűn az alapja, hanem a szegénység, hogy nem vagyok eléggé jó, eléggé önfeláldozó, nem hasonlítok eléggé a szenvedőkhöz és megaláztatottakhoz; erről szól a *Valamit elvesztettem* bonyolult önvizsgálata. Amit ellene lehetne vetni

ennek az erkölcsnek, azt Kocsis nemcsak érzi, hanem ki is mondja. Már-már parodisztikusan a *Gyűjtő hónapok* végén: a „kemény emberségét” megtaláló újságíró visszatér íróasztalához, „örömteremtő” mosollyal az arcán, de a kegyetlen mester figyelmezteti, hogy az egyszer kiküzdött szolidaritást nem lehet hétvégi kikapcsolódásnak tekinteni, mert „lehervad még az a könnyen meg bután felszedett mosoly a pofámról, ha azok után, hogy itt voltam, nem írok tele egy fél újságot, és még egy felet, és megint és megint, ha kell, arról, hogy ebben az üzemben, ahol ő jól akar dolgozni, mi a helyzet, s hogy ha már én kiválasztottam őt magamnak, most ő kiválaszt engem, s mindig letörli az örömet az arcomról, ahogy én a cikkeket abba akarom hagyni... S én jöttem tőle, jöttem görnyedten és féltve a hónapokon át összegyűjtött örömet”. A *Van Gogh önarcképe*-nek befejezésében tragikusan éli át a művész a sejtelmet, hogy a megszégyenítés, a szegénység öröme valahol mélyebben csak eszköz, kellék az alkotáshoz, az alkotás a biztonság megteremtéséért van, s a művész biztonsága az igazmondás, az őszinteség biztonságát jelenti. „hogy ne lehessen őt elmegyógyintéztebe vagy még rosszabb helyekre bezárni, az ecsettel-a-kézben-összeesés örömetől megfosztani, ne lehessen semmi módon négy fal közé zárni, ne lehessen őt semmiképp félelemmel körülvenni, ne lehessen őt golyóval megijeszteni, ne lehessen őt apóllókkal megijeszteni...

De mégis hiába a biztonság, jaj annak, aki rájött már arra, hogy kívánja a biztonságot, csak azért van ereje alkotni, mert mérhetetlen erővel kívánja: a biztonságot... Az író erényei azonban a művek arányain múlnak, s itt kell megegyeznie szeméretvünk Kocsisnak, amit ő már sajátmagának szemére vetett. A „lent élőkkel” azonosulás örömet ugyanis oly rajongó lelkesedéssel élik át ezek a novellák, az élményt kiegészítő elkötelezettség-korrektívó pedig annyira az elvontság síkján maradt, annyira a „mit kell majd tenni” krédóját foglalja össze csupán, hogy a végső benyomás, úgynevezett „érzelmi kicsengés” ennek a szenvedésben megtalált örömnél s a nyomában maradó kielégültségen-gangulatok az egyvelege csupán.

Mert milyen tett várható az írótl? Nyilván nem az, hogy most már a *Gyűjtő hónapok* végén az újságíró közölte üzenet élményeiből írt riportjait is, vagy hogy Van Gogh végtelen sztrájkra invitálja a bányászokat. De kívánhatunk igazabb ábrázolást; annak megmutatását például, hogy ez az „örömteremtés” azért keves, mert a szenvedés, a megaláztatás, a szegénység stb. nem istenné teszi az embert, de alkalomadtán álltát; hogy a helyzetek, melyeket az író hősei önként vállaltak, nemcsak katartikusak, illetve csak akkor azok, ha megtanítanak gyűlölni bizonyos állapotokat; hogy szenvedés és megaláztatás csak mint tiltakozást csíholó élmény lehet valóban emberi értékek forrása; hogy a türes és szenvedés-vállalás, bármilyen nemes érzés is, egyben glorifikálása is olyan tényeknek, melyek ezt a glorifikálást enyhén szólva nem érdemlik meg. Ennek bemutatását elvárhatjuk az írótl, mondjuk úgy — hogy megint példát mondjak —, amint Nagy Lajos novelláiban láthatjuk. Persze (szeretném hangsúlyozni) ez a felismerés, ez a kötelesség nem ismeretlen Kocsis számára, éppenségg írásai az élménnyel birkózás stádiumában rekednek, egyikük valóság-teremtés és példázatszerű morál összekapcsolásával próbálva kifejezni egy valóban sokkal összetettebb jelenséget. Megint egy Kocsis-példával tudom csak megmagyarázni, hogy mit érzek én kevésnek vagy hamisnak ezekben az írásokban: a *Haragos embert keresek* egy brutálitást ír le: a hősré dühös főnök helyette az oktatót üti le, mert megbabonázta a félelem nélküli tekintet, mellyel a hős őt fürkészti, dühének, számára megmagyarázhatatlan durvaságának „mélyebb” okait kutatja. Az ok rejtve marad, s a hős örül, hogy „olyan, amilyennek lenni kell”, azaz félelem nélküli szemlélője az efféle dühöknél, marad azonban az őszinte kétely: „Csak akkor csitul el bennem az öröm, amikor eszembe jut, hogy mi következhetett volna, ha akkor megfeszült kezed nem került volna meg engem, engem sújtóttal volna le a földre, vajon akkor tovább kutattam volna a szemedben, vagy lesütöttem volna a szemem, ahogy ez a kétely megszál,